

Beke-Martos Judit*

Amerikai és nyugat-európai tanulságok a 19–20. századi magyar jogfejlődés szuverenitásának vonatkozásában

„Im Lichte der Geschichte über Verfassungsmodelle und politische Theorien nachzudenken, gehörte im 19. Jahrhundert zu den Selbstverständlichkeiten einer Geschichtsschreibung und politischen Publizistik, die, um Traditionsbrüche zu verhindern, Vergangenheit und Gegenwart miteinander versöhnen wollten.”¹

1. Bevezetés

A 2019. július 1-jén megalakult MTA–ELTE, később ELKH, végül HUN-REN–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport tagjai a 2019–2024 közötti időszakban azt a fő kérdést kívánták körbejárni, hogy a 19–20. századi magyar jogfejlődés mennyire volt önálló, mennyire lehetett önálló, milyen külföldi és belföldi hatások érték, illetve érthették, mely már meglévő modellek szolgálhattak követendő vagy akár kerülendő példaként, ebből mit és milyen mértékben kívánt vagy tudott átvenni, és mindez mennyire befolyásolta a korabeli nemzeti adottságokat is figyelembe véve a nyugat-európai régióban megvalósult magyar folyamatot.

Személyes kutatásom a kutatócsoport munkáján belül három pilléren nyugodott. Az első pillér az állammodell kérdéssel foglalkozott, hogy az állam felépítése, illetve annak változása milyen szerepet játszott a jog fejlődésében, annak milyen lehetőségeket nyitott vagy milyen korlátokat szabott. Tekintve, hogy a Magyar Királyság állammodellje, berendezkedése többször is változott a 19–20. században, még ha csak nagyon rövid időre is, ez a kérdés jelentős. A 19. században vizsgálandó modell az Amerikai Egyesült Államok, egy monarchiából függetlenedő, majd konföderációvá és végül föderációvá váló republikánus modell, amely írott alkotmányon nyugszik, és amely a jogalkalmazói jogalkotás aktív szerepvállalásával a mai napig fenn tudott maradni. Ugyanígy vizsgálandó a belga alkotmányos modell, amely a függetlenedéssel

egyidejűleg alkotmányos monarchiát hozott létre, és ahol az alkotmányozás a függetlenedés részeként volt értelmezendő, illetve, amely az amerikai modellből bár sokat átvett, mégis megtartotta a koronás államfő intézményét. Említésre méltó és vizsgálendő továbbá a belgát időben megelőző norvég alkotmányozás példája is, amely talán csak azért kevésbé hangsúlyos, mert a Norvég Királyság a dánoktól elszakadva először a svédekkel közösen egyfajta dualista állammodellben létezett és csak a 20. század elején függetlenedett, még ha akkor tovább is vitte az eredeti, 1814. évi alkotmányát. Számos egyéb példa is rendelkezésre áll a 19. századi nyugat-európai történelemből, a különböző állammodellekre, az alkotmányozás és a közjogi kodifikáció változó sikerű megvalósulásaira, melyek ismertek voltak a magyar politikai életet befolyásoló államférfiak és politikusok számára.

Kutatásom második pillére az írott és íratlan jog vizsgálatával foglalkozott, hiszen a 19. században messze nem minden jogfejlődés eredményezett kodifikációt. Számos olyan partikuláris, szokásjogra épülő, sokszor írásba egyáltalán nem foglalt norma játszott szerepet, amelyek vizsgálata a belföldi és külföldi hatások elemzése szempontjából egyaránt jelentős. Megemlíteném természetesen, hogy az íratlan jogon túl is létezett a jogalkalmazói gyakorlat, amely különösen az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc kudarcát követően, egészen az 1867-es kiegyezésig játszott meghatározó szerepet. A második pillérben azonban nem szorítkoztam csak a magyar fejlődés vizsgálatára, egyrésztől absztrakt módon vizsgáltam a szokásjog mint olyan szerepét, változását, a kodifikációs törekvések jelentőségét, folyamatát és sikereit. Másrészt konkrét kérdésként vetettem fel a magyarországi alkotmány- és jogfejlődés során az írott és íratlan jog viszonyát és szerepét, különös tekintettel a nemzetközi összehasonlításban az íratlan, illetve történeti alkotmány és az írott alkotmányos szabályok viszonyára. Magyar kontextusban a vizsgálat kiindulópontja a történeti alkotmány, amelyet a 19. század folyamán írásba nem foglaltak, azaz nem vált egységes kartális alkotmánnyá, és amely ennek ellenére a magyar jogfejlődést gyökereiben határozta meg. A történeti alkotmány rugalmassága az, ami számos esetben a magyar jogfejlődést akár nehéz politikai környezetben is lehetővé tette; megőrizte a magyar alkotmányos rendet és annak időszakos reinterpretációját, sőt fejlesztését is lehetővé tette.

Mivel a 19. században sorra jelentek meg az írott alkotmányok vagy állammodellváltással együtt, vagy csupán egy alkotmányozási folyamat eredményeként, így a harmadik pillérben azt vizsgáltam, hogy hogyan hatott az alkotmányozás folyamata az államfő és a nép (vagy alattvalók) közötti viszonyra. Az a kvázi kontraktuális viszony, amely koronás államfő esetén a trónra lépéskor letejt esküvel és a koronázási hitlevél kiadásával köttetett, hogyan alakult át, milyen más jelentőséget nyert az (adott esetben írott) alkotmányos keretek megjelenésével. Ez a kérdés azért is jelentős, mert a jogfejlődés szuverenitása az új kontextusban értelmezendő, és így ismét lehetővé teszi a nyugati tanulságok és a magyar történelmi fejlődés összevetését és elemzését.

* Beke-Martos Judit PhD, Zentrum für Internationales Ruhr-Universität Bochum, Jogi Kar, ORCID: 0000-0003-2373-8529

2. Az állammodellek tanulságai

Az első pillérben elsősorban a különböző modelleket vizsgáltam és hasonlítottam össze, így a monarchikus és – a 19. század folyamán Európában is lassan meg-megjelenő – republikánus modelleken belül² a lehetséges együttműködések, unitárius államokat, konföderációt, föderációt, államszövetséget, perszonál- vagy realuniót kettő vagy több állam között és így tovább.³ Ezen belül is különösen az amerikai mintára koncentráltam,⁴ az amerikai függetlenedést,⁵ az ezt követően megalakult konföderációt,⁶ majd a ma is létező föderációt elemeztem.⁷ Az amerikai szövetségi állammodell, a vertikális⁸ és horizontális⁹ hatalommegosztás¹⁰ és annak alkotmányos szabályozása, illetve gyakorlati megvalósulása példaértékű volt, de jó eséllyel az egy amerikai sajátosság, amely egy az egyben nem ültethető át semelyik másik történelmi vagy jelenkori államberendezkedésbe sem. Ennek ellenére a „föderális kísérlet” (merthogy Amerika valójában egy precedens nélküli kísérletként indult, és sokan a mai napig annak tartják¹¹) a 18. század végén rendkívül hasznos információval szolgált az európai országok számára – mind pozitív, mind negatív értelemben. Az amerikai modell, egy 18. század végi minimalista konstrukció, amely nem tartalmaz alapjogi kartát, és amely az amerikai esetjogra épülő bírósági rendszer gyakorlata¹² nélkül nem tudna létezni, így sok szempontból egyedülálló, és jogi megoldásai nem transzferálhatók más államokra.¹³

Az amerikai szövetségi állam berendezkedése nem mindenben volt új. A kétkamarás törvényhozás (az ún. Kongresszus) formai szempontból nem különbözött sem az angol parlamenttől, sem pedig a korabeli magyar országgyűléstől sem. Összetételében, a két ház egymáshoz való szerepében és jelentőségében azonban különbözött. Míg az angol és a magyar modellek alsóháza népképviselői összetételű volt, addig felsőházuk születési és nemesi előjogok szerint tevődött össze.¹⁴ Az amerikai szövetségi Kongresszus alsóháza, a Képviselőház lakosságárányosan került megválasztásra, az eredeti alkotmányos szabályozás szerint még bár korlátozott (nem vagyoni) cenzus alapján, de a lakosság közvetlen döntésével.¹⁵ A Szenátust az eredeti felállás szerint a tagállami törvényhozás delegáltjai adták. Ez a struktúra csak a 20. század elején módosult, és érdekes módon akkor is leginkább azért, mert a tagállami delegáció környékén oly mértékben megnövekedett a korrupció, hogy elérkezettnek látszott az idő az alkotmányos reformra és a szenátorok választási jogának át- (vagy talán vissza-)adására a lakosság számára.¹⁶ Az amerikai felsőház azért sem tevődhetett volna születési előjogok alapján össze, mert ezt az Unió kifejezetten elutasította. A szövetségi alkotmány *expressis verbis* kimondta, hogy nemesi címek és születési prerogatívák nincsenek, ezzel a egyértelművé téve a különbséget az anyaország és az új, a szabad világ között.¹⁷ Ennek ellenére a Szenátust is a nép legitímálta, még ha csak indirekt módon is, merthogy a lakosság saját állami törvényhozását választotta, és később ez a népképviselői szerv delegálta a szenátorokat. A Szenátus a Képviselőházhoz képest nagyobb jelentőséggel bírt, fontosabb szerepet kapott, és nem utolsósorban je-

lentős kontrollfunkcióval rendelkezett a törvényhozásban és a végrehajtó hatalomban egyaránt. 17. alkotmánykiegészítés óta a szenátorokat is az amerikai lakosság választja közvetlenül, így a legitimációs eljárásban nincs már különbség a képviselők és a szenátorok között, mégis a szenátoroknak idősebbeknek kell lenni, régebb óta kell az adott területen élniük, mint a képviselőknek, és hivatali idejük az alsóházi két évhez képest a háromszorosa, azaz hat év. Ilyen módon valósul meg a néptől származó és közvetlen átruházott szuverenitás egyik kontrollja, amely így egyben valamelyest annak gátja is.

Az amerikai alkotmány a végrehajtó hatalom fejeként egy egészen egyedülálló pozíciót hozott létre az amerikai elnök személyében. A konföderációs konstrukcióban még teljes mértékben hiányzó végrehajtó hatalom rengeteg vitát váltott ki, és az alkotmányozó gyűlés tagjai is csak nehezen jutottak egyetértésre ennek részleteit illetően.¹⁸ Végül a gyakorlatban George Washington személye segítette a hivatal kialakulását, az oly módon tudott testet öltetni, ahogy a tiszteletben álló veterán hadvezér annak testet és lelket adott.¹⁹ Formai szempontból megállapítható, hogy az USA, abbéli szándékában, hogy létrehozson egy olyan egyszemélyi vezetőt, aki nem koronás fő, és akiből nem válhat zsarnok diktátor, de aki széles körű hatás- és jogkörrel rendelkezik az állam megfelelő védelme és a föderáció működése érdekében, egy olyan egyedülálló pozíciót hoztak létre, amely a republikánus modellben egyesíti az állam- és kormányfői funkciót.²⁰ A később kialakuló európai, elsősorban alkotmányos monarchiákban és később a köztársaságokban éppen ez a két pozíció válik szét, amikor többnyire a szimbolikussá csökkenő államfői pozíció az uralkodó marad, de az operatív vezetői feladatok ellátását a kormányfő vállalja át. Ez egy erős garancia a 19–20. században kialakuló állammodellekben a hatalomkoncentráció meggátolása érdekében, amellyel az Egyesült Államok, a magát alapításkor demokratikusnak csak nagyon óvatosan profiláló szövetségi köztársaság, a mai napig nem rendelkezik. Az elnök a végrehajtó hatalom feje, akit négy évre a lakosság elektorok közreműködésével választ, és aki a szövetségi hadsereg és flotta főparancsnoka, a kabinetnek nevezett szövetségi kormány feje, és aki elítélt bűnelkövetőknek kegyelmet adhat. További kinevezési jogköreit a Szenátussal közösen végzi, illetve adott terveihez a Kongresszus jóváhagyása szükséges, elsősorban az anyagi fedezet előteremtése miatt.²¹ Az elnöki hatalom bár a másik két hatalmi ágon keresztül elméletileg kontrollálható, annak közjogi kontrollja a felelősségre vonási eljárás, az ún. *impeachment*, amelyet a Képviselőház kezdeményez, és a Szenátus folytat le. Ennek eredményeként, ha az elnök visszaél a hatalmával, akkor elmozdítható hivatalából, és azt követően rendes büntetőeljárással felelősségre vonható és ily módon szankcionálható.²² Az amerikai történelemben eddig négy *impeachment* eljárást folytattak le, de egyik sem végződött az elnök elmozdításával.²³

Az amerikai bírósági rendszer aktív szerepet vállal²⁴ mind a törvényhozás és a végrehajtó hatalom egyfajta ellenőrzésében, mind pedig – elsősorban a kétkamarás törvényhozás törvényhozói nehézségei miatt – a jogsza-

Az Egyesült Államok alkotmányának aláírása George Washingtonnal, Benjamin Franklinnal és Alexander Hamiltonnal (balról jobbra az előtérben), Howard Chandler Christy festménye²⁷

bályok értelmezésében, illetve a jogalkalmazáson keresztül a jogalkotásban. A törvények alkotmánynak megfelelő értelmezése egyben a jogszabályok értékelése is, amely gyakran vezet azok jogalkalmazásban való módosításához. A bírósági joggyakorlat Amerikában nem egyértelműen az alkotmányból ered, hiszen ott nincs ilyen széles körű felhatalmazás, mint amelyet a gyakorlatban a bíróság magáénak vél. Mégis, a *Marbury v. Madison* 1803-as legfelsőbb bírósági döntés óta ez az elfogadott gyakorlat.²⁵ Az ilyen jogalkalmazói jogalkotás, amely elsősorban az esetjogi jogrendszerekre jellemző sajátosság, az európai modellekben ma ilyen tisztán nem található meg, de a 19. századi magyar jogalkalmazás sok hasonlóságot mutat ezzel a gyakorlattal, még ha nem is így írta elő az írott szabály.²⁶

A másik részletesen vizsgált modell Belgiumé, amelynek történelme rendkívül tanulságos.²⁸ A belga területeken a 18. század végén a partikuláris jogot felváltotta a francia jog, amikor Franciaország elfoglalta az akkori Dél-Hollandiát, a mai Belgiumot.²⁹ A több évtizedes gyakorlati jogalkalmazás miatt a francia jog akkor is hatályban maradt,³⁰ amikor 1815-ben Napóleon waterlooi vereségét követően a Szent Szövetség jóváhagyásával³¹ a Dél-Holland területek újra egyesültek Észak-Hollandiával.

A Hollandiai Egyesült Királyság³² alapja az 1815. július 13-i alkotmány, amely kétkamarás törvényhozást hozott létre. A felsőház tagjait a király nevezte ki, míg alsóházát a provinciák delegálták egy elektori rendszeren keresztül

lefolytatott választást követően.³³ A holland alkotmányban az uralkodói túlsúly egyértelműen jelzi, hogy a hatalmi ágak elválasztása nem a montesquieu-i értelemben valósult meg.

Végül a számtalan belső konfliktus és feszültség eredményeként 1830 nyarán kitört a belga felkelés.³⁴ Az alkotmányozás majdhogynem része volt a forradalomnak, éppen azzal a céllal, hogy az új államnak elválaszthatatlan része legyen az alkotmány.³⁵ A belga alkotmányt 1831. február 7-én fogadták el, és 11-én ünnepélyes keretek között hirdették ki.³⁶

A belga alkotmány szövegének csupán 10%-a teljesen eredeti, míg 40% a holland alkotmányból, 45% francia alkotmányszövegekből – elsősorban az 1791. évi alkotmányból – és 5% az angol gyakorlatból származtatható.³⁷ Erőteljesen érezhető mind az amerikai, mind pedig a francia hatás. Belgium alkotmányos monarchia, tehát az államformáját megtartotta, de kormányformája változott, hiszen deklarálta a népszuverenitást, és korlátozta az uralkodói hatalmat. A király bár a végrehajtó hatalom feje, szent és sértetetlen, de hatalmát minisztereken keresztül gyakorolta.³⁸ A belga alkotmány a hatalmi ágak elválasztásán alapszik még akkor is, ha a király mint a végrehajtó hatalom feje és a törvényhozás együttműködik a jogalkotásban.³⁹ A szuverenitás a néptől ered, és adott körben található fékek és ellensúlyok is. Érdekességként jegyezhető meg, hogy bár a belga alkotmány ismerte a nemesi címeket, de azokhoz privilégium nem társulhatott, így a törvényhozás tagjait vagyoni cenzus alapján választották, és a felsőháznak ott

is magasabb életkori feltétellel, vagyoni feltétellel és hosszabb hivatali idővel tulajdonítottak nagyobb jelentőséget.

Objektíven nézve a belga függetlenség és alkotmányozás azt is mutatja, hogy az adott pillanatban fennálló nagyhatalmi érdekek, a világpolitikai és katonai egyensúlyok szintén óriási szerepet játszottak és játszanak egy-egy ország átalakulásának sikerében vagy kudarcában. A regionális adottságok ugyanúgy meghatározók, mint a sokkal kevésbé kiszámítható, adott történelmi pillanat.

3. Írott és íratlan jog – a történeti alkotmány szerepe

A második pillérben folytatott kutatásom két fő területre koncentrált: egyrészt vizsgáltam az íratlan jog, a hagyomány⁴⁰ és a szokás kapcsolatát, természetét, a jogi kötőerejének kérdését; szerepét a jogfejlődésben és jogalkalmazásban egyaránt. A jogi hagyomány,⁴¹ a jogcsalád,⁴² a szokás jogi értelemben,⁴³ illetve a jogi kultúra⁴⁴ mind olyan kifejezések, amelyek elkülöníthetők és nagyrészt elhatárolhatók. Információtartalmukat, normativitásukat, az időhöz való viszonyukat és kötőerejüket illetően eltérnek egymástól.⁴⁵

Az absztrakt kérdéseken túlmenően⁴⁶ a 19. századi magyar jogfejlődés kérdését is boncolgattam, így a történeti alkotmány jelentőségét és a magyar bírói gyakorlat szerepét. A 19. század folyamán a magyar jogalkalmazás alapvetően a partikuláris szokásjogi megoldásokkal töltötte ki a jogforrási hézagokat, és ez akkor sem változott, amikor az osztrák jog bevezetésre került. Az áprilisi törvények az alkotmányos átalakulás fénypontját jelentették,⁴⁷ még ha 1848-ban ez nem is tudott tartós változást hozni. Kérdésként merült fel, hogy az 1848–1849-es eseményeket illetően lett-e volna jelentősége, ha a Magyar Királyság akkor már rendelkezik egységes kartális alkotmánnyal a történeti alkotmány helyett. Képesy Imrével arra jutottunk, hogy az alkotmány írásbelisége nem hozott volna változást, mert bár az áprilisi törvények okafogyottak lettek volna, mégis a reformok, amiket a reformkor hozott, önmagában nem voltak elégségesek, így ezzel is magyarázható a forradalom kirobbanása. Magyar sajátosság volt ugyan, hogy a nyugat-európai szomszédokhoz képest a magyar forradalmat a nemesség initiálta, de az eredmény szempontjából ez jelentéktelen. Egyetértettünk Deák Istvánnal⁴⁸ és Gergely Andrással⁴⁹ abban, hogy a kezdeményezett változások elégtelenek voltak, és alapvető kérdésekről nem esett szó. Egy sokkal radikálisabb váltásra lett volna szükséges a magyar út független kialakításához.

4. Az államfő–alattvalói viszony módosulása

A magyar államiság nehézségei többek között a magyar politikai vezetők és az államfő közötti viszonyból fakadtak, különösen az 1848–1867 közötti időszakban. Az ál-

lamfői hatalomlegitimáció kérdése így elementáris része volt a kutatásomnak, és azon belül is a harmadik pillérnek. Elsődleges kérdés a Habsburg királykoronázások sorába illő, bár attól több szempontból – elsősorban a magyar nemzeti sajátosságok miatt – eltérő 1867-es koronázás alkotmányos jelentősége volt. Mindenképpen megállapítható, hogy míg a nyugat-európai királykoronázások jelentősége az írott alkotmányok megjelenésével csökkent, sőt számos helyen a koronázás mint egyházi ceremóniális hatalomlegitimációs aktus el is maradt,⁵⁰ addig a magyar királykoronázás, különösen a majdnem húsz éves alkotmányos válságot lezáró 1867-es magyar királykoronázás, rendkívüli jelentőséggel bírt, tulajdonképpen a magyar alkotmányos rend helyreállítását jelentette.⁵¹ A kiegyezéshez vezető út igen rögzös volt, az 1848. december 2-i trónváltást követő neoabszolutista időszak, ahol Magyarország *de jure* uralkodója nem uralkodott, és a *de facto* uralkodó tulajdonképpen trónbitorló volt, számos fordulatot vett,⁵² de a kérdés igazi rendezésére csak 1867. június 8-án került sor.⁵³

A királykoronázás mint ceremóniális hatalomlegitimációs aktus aktuális események okán is előtérbe került, méghozzá abban az országban, ahol a mai napig nincsen írott kartális alkotmány, és amely Európában egyedülálló módon még mindig koronázási szentmise keretében koronázza meg az államfőt. 2022. szeptember 8-án elhunyt a 70 éve trónon ülő angol királynő, II. Erzsébet, és fiát, III. Károlyt 2023. május 6-án koronázták királlyá a westminsteri apátságban.⁵⁴ Az esemény széles körű televíziós sugárzása okán is felmerült a kérdés, hogy szükség van-e egyáltalán erre az eseményre, és ha igen, akkor miért, hol, hogyan, kinek a közreműködésével. III. Károly anyja halálának pillanatában király lett, mégis csak nyolc hónappal később koronázták meg, és ez idő alatt is ő uralkodott. A korábban említett belga monarchiában, amely 1831 óta alkotmányos monarchia, a királyt nem koronázzák meg. Ez azonban nem okozott és ma sem okoz semmilyen hatalomlegitimációs deficitet, hiszen a belga államszerkezetet az alkotmány szabályozza, amely előírja 80. szakaszában, hogy az uralkodó a törvényhozás mindkét háza előtt esküt tesz, így veszi birtokba a trónt.⁵⁵ Az amerikai alkotmány nyomait egyértelműen viselő 1831. évi belga alkotmány, mivel alkotmányos monarchia alapokmányaként készült, megőrizte a király intézményét, de konszolidálta azt az alkotmányos berendezkedéssel.

Ugyanígy látható, hogy a magyar alkotmányozási kísérletekben, elsősorban az áprilisi törvények megalkotásakor a magyar államférfiak tudatosan tekintettek nyugatra, hogy inspirációt merítsenek a már működő alkotmányokból. Erdődy szerint nyolc paragrafusnál is nyomon követhető az eredeti belga szöveg átvétele.⁵⁶ A független felelős magyar minisztérium felállításáról szóló III. törvénycikk-nél, amely egy alkotmányos monarchikus berendezkedésben rendkívül jelentős, a belgán kívül francia és angol példákat is figyelembe vettek.⁵⁷ Mégis azt a kérdést, hogy az alkotmány megjelenésével hogyan módosult az államfő és a nép viszonya, egyelőre a konkrét államokra nézve lehet megválaszolni, és nagyobb általánosításokra nemigen van mód. Ez nem jelenti azt, hogy nincsenek általános igaz-

ságok. Míg a legtöbb nyugat-európai monarchiában az alkotmány megalkotásával végbe is megy az alkotmányos átalakulás, és az uralkodó közjogi szerepe visszaszorul, Istentől származtatott hatalmának jelentősége csökken, és ezzel együtt a koronázási ceremónia is kisebb hangsúlyt kap, addig épp a magyar történelem nyújt ennek valamelyest ellentmondó példát, mert bár írott kartális alkotmány nem születik a 19. században, mégis a fennálló és működő alkotmányos rend komoly válságba kerül, amely részben a *de facto* trónbitorló koronázással történő legitimálásával oldódik meg. A koronázás a szentmisén túl a koronázási hitlevél kiadásával és az arra letett esküvel szerződéses kötelezettségvállalást jelent mind az államfő, mind a nép részéről, és ez a monarchia időszakában a Magyar Királyságban nem változott.

5. Kutatási eredmények összegzése

A kutatócsoport fennállása alatt a kutatócsoport számára végzett vizsgálatom két szempontból is keretet kívánt adni a kollégák konkrét jogterületeken végzett kutatásainak: egyrészt mert a közjogi vonatkozásokat, elsősorban az állammodell jelentőségét és annak változását vizsgáltam, másrészt pedig, mert nemzetközi kitekintést kívántam nyújtani a magyar helyzet regionális kontextusba helyezéséhez. Ily módon a vizsgálataimat a nyugat-európai és amerikai regionális fejlődés tükrében végeztem.

Tartalmi szempontból az összetett állammodellek vizsgálata, a dualista monarchiák felépítésének elemzése, a korszakban megjelenő köztársasági modellek föderális berendezkedése és különösen az államok működése, fejlődése ezekben a modellekben, számos információval és tanulsággal szolgált a magyar korona területeinek elemzéséhez a 19. században, mert bár Magyarország, a „megkésétt különutas” sok mindent máshogy és máskor csinált, mint nyugati szomszédai, azért a fejlődési ívek hasonlósága megfigyelhető. 1848-ban a magyar „vér nélküli” alkotmányos forradalom sikeres volt, és több szempontból hasonlított korábbi, nyugat-európai szomszédos országok átalakulására, illetve átalakulási kísérleteire.

A magyar alkotmányos átalakulás 1848-ban a szabadságharc kirobbanása miatt kudarcot vallott, de teljességgel nem tűnt el a süllyesztőben, hiszen a neoabszolutista időszakban rendkívül fontos szerepet játszott a kiegyezési tárgyalások során, akár úgy is lehetne fogalmazni, hogy egyfajta etalonként szolgált. Ettől függetlenül megállapítható, hogy az 1848-as reformok sem 1848-ban, sem később nem voltak elégségesek, és akkor is kiegyezésre és módosításra szorultak volna, ha a fegyveres harcok nem lehetetlenítik el az ezen az alapon működni próbáló új államot és kormányt.

A magyar történeti alkotmány és annak rugalmassága könnyítette meg az alkotmányos rend megőrzését, különösen abban az időszakban, amikor az *Olmützi Alkotmány* okán a magyar alkotmányosság felfüggesztésre került. Ugyanez a történeti alkotmány tette lehetővé a kiegyezés felé vezető út lépéseit, ahogy annak része és egyben az alkotmányos rend helyreállítása volt a *de facto* államfő, Fe-

renc József magyar királlyá koronázása. A reformkorban a belpolitikai csaták gátolták az igazán hatékony fejlődést. A neoabszolutizmus időszakában a passzív rezisztencia, minden osztrák intézménynek, javaslatnak, fejlesztésnek az elutasítása fagyasztotta be a magyar fejlődést. A 19. század során így épp az 1867-es államfői hatalomlegitimációs aktus és az azzal járó alkotmányos rend helyreállítása, illetve a dualista államberendezkedés adta meg valamelyest a lehetőséget a magyar jog továbbfejlesztéséhez. A dualista monarchiában a Magyar Királyság ugyan függött a társországtól, de belpolitikai kérdésekben többé-kevésbé el tudott indulni a fejlődés útján. Így születtek új keretek a némileg útját kereső Magyarország jogának kiépítéséhez, modernizálásához.

Mindezzel együtt megállapítható, hogy a magyar fejlődés kevésbé függött az európai centrumtól. A Habsburgok, akik a 19. század egésze alatt jelen voltak a magyar korona területein, ugyanúgy jelen voltak az európai élvonalban, és így minden olyan modernizáció, ami elérte az Osztrák Császárságot, elérhető vált a Magyar Királyság számára is. Nyilvánvalóan a magyar fejlődés ragaszkodott a saját újításaihoz, így ott leginkább a regionális keretek voltak meghatározók. A belpolitikai harcok, a helyes útról és mintakövetésről szóló viták, és a Habsburgokkal ápolt hol jobb, hol nehezkesebb viszony volt döntő a fejlődést illetően. A nemzetközi példák, így elsősorban az amerikai és a belga függetlenedés és átalakulás azt mutatta, hogy a lentől jövő, önszerveződő reformok az eredményesebbek, de ahhoz nemzeti összefogás szükséges. Ez Magyarországon a reformkorban annyiból megvolt, hogy a reformok szükségességében egyetértettek, illetve a nemesség ennek okán kieszközölte az 1848-as alkotmányos változást, de a reformok részleteiben, az előrevezető útban már nem értettek egyet. Ezek a belpolitikai csaták nemcsak az 1848–1849-et megelőzően, hanem közvetlenül azt követően is fennálltak, és a kiegyezéshez vezető utat jó eséllyel jelentősen meghosszabbították.

Ugyanez a nehézség állapítható meg a magyar kodifikációs kísérletek és a partikuláris szokásjog írásba foglalásának vizsgálatánál. A belpolitikai egyet nem értéshez eltérő elképzelések társultak, hogy melyek a megfelelő nyugati modellek a modernizációhoz. Az igazsághoz persze hozzátartozik, hogy Magyarország a nyugat-európai fejlődéstől némiképp eltérő 16–18. századi fejlődéstörténete, különösen a török hódoltság és az ennek okán elmaradó polgári átalakulás, ipari forradalom hiánya, a második jobbágyság kialakulása és a magyar földreform elmaradása olyan sajátosságokat jelentett, amelyek külföldi példák teljes körű átvételét nem tette lehetővé. Az alkotmányozás szempontjából a régióban időszerű volt a magyar fejlődés; kartális alkotmányt a 19. században az Osztrák Császárság sem alkotott.

A külföldi modellek vizsgálata segít megérteni, hogy mely utat és miért járt be Magyarország, illetve a retrospektív analízis engedi értelmezni és értékelni ezt az utat, és az ilyen módon lezajlott fejlődést. A jogfejlődés és a kodifikációs kísérletek komplex államszerkezetbe való illesztése sajátos kihívásokat eredményezett. Az áprilisi törvények, amelyek alkotmányos monarchiává alakították

az országot, egy békés új korszak kezdetét is jelenthették volna, amely új (szerződéses) viszonyt alakít ki az uralkodó és alattvalói között. Ez a változás azonban a 19. század közepén elmaradt. A Habsburgokkal rendezetlenül maradó közjogi viszony egyben a magyarországi alkotmányos válság prolongációját is jelentette, és kérdéseket vetett fel a magyar állam szuverenitásának megőrzését illetően. Az 1867-es királykoronázás a közjogi és alkotmányos rendet helyreállította, de számtalan további korabeli aktuális kérdést, így például a magyar jog alkalmazásának kérdését, válasz nélkül hagyta. Az államfői hatalomlegitimáció rendezetlensége árnyékot vetett a jogi viszonyokra is, hiszen az államfőtől származó jogforrások – elsősorban az *Ol-mützi Alkotmány*, illetve az azt követő császári páteensek

vagy alacsonyabb szintű jogszabályok – erejét csökkenti vagy legalábbis megkérdőjelezi az államfő jogállásának vitatott mivolta. Így a jog fejlődésének kérdése itt nemcsak az állam fejlődésével, hanem az államfői legitimációval is szorosan összefügg.

A magyar alkotmányos folytonosság, a történeti alkotmány rugalmassága sok szempontból átsegítette Magyarországot ezen a majdnem két évtizedes válságon, és a dualista államalakulat létrejöttével új korszak kezdődött. A 20. századi állam- és jogfejlődés ismét más kihívások elé nézett, amikor nem a Habsburgokkal ápolt viszony volt a meghatározó. Azonban a belpolitikai harcok a 20. század első felében is meghatározók voltak, és nem feltétlenül járultak hozzá az ország és a jog szuverén fejlődéséhez.

BEKE-MARTOS, JUDIT

Amerikanische und westeuropäische Lehren für die Souveränität der ungarischen Rechtsentwicklung im 19. und 20. Jahrhundert

(Zusammenfassung)

In diesem Beitrag werden Forschungsergebnisse im Rahmen der Forschungsgruppe zur rechtlichen Souveränität vorgestellt. Die Arbeit stützt sich auf drei Hauptsäulen: die Untersuchung westlicher Staatsmodelle, die Rolle des geschriebenen und ungeschriebenen Rechts und die Transformation der Beziehung zwischen dem Staatsoberhaupt und dem Volk aus verfassungsrechtlicher Sicht. Zusammenfassend lässt sich sagen, dass die Kenntnis des amerikanischen Konstitutionalismus für die Untersuchung der ungarischen Staats- und Rechtsentwicklung im 19. und 20. Jahrhundert äußerst lehrreich ist, und dass auch andere westeuropäische Modelle (hier vor allem das belgische und in geringerem Maße das norwegische Modell) Erfahrungen und Informationen geliefert haben. Die ungarische Verfassungsentwicklung weist zwar viele Ähnlichkeiten mit westlichen Modellen auf, hat aber

ihre eigene Form gefunden. Die Flexibilität der historischen Verfassung ermöglichte die Wiederherstellung der verfassungsrechtlichen Ordnung nach ihrer Aussetzung, zusammen mit dem feierlichen Legitimationsakt des Staatsoberhauptes, der Krönung des Königs im Jahr 1867. Grundsätzlich gilt, dass sog. *Bottom-Up*-Reformen immer und überall erfolgreicher und nachhaltiger waren als die sog. *Top-Down*-Veränderungen, aber der Erfolg echter Innovationen erforderte innenpolitische Kooperation, die in der Geschichte der ungarischen Entwicklung an mehreren Stellen fehlte. Dementsprechend ist es auch richtig, dass die ungarische Rechtsentwicklung in erster Linie durch nationale Besonderheiten und nicht durch die geografische Lage oder den westlichen Einfluss geschweige denn Druck bestimmt wurde.

BEKE-MARTOS, JUDIT

American and Western European Lessons for the Sovereignty of Hungarian Legal Development in the 19th-20th Centuries

(Abstract)

This paper presents research results as part of the research group on legal sovereignty. The work is built on three main pillars: the study of Western state models, the role of written and unwritten law, and the transformation of the relationship between the head of state and the people from a constitutional perspective. In conclusion, the knowledge of American constitutionalism is extremely instructive for the study of the development of the Hungarian state and law in the 19th and 20th centuries, as well as other Western European models (here mainly the Belgian and, to a lesser extent, the Norwegian model) have also provided experience and information. Hungarian constitutional development, although it has many similarities with Western models, has

taken its own particular shape. The flexibility of the historical constitution made it possible to re-establish the constitutional order after its suspension, together with the ceremonial legitimization act of the head of state, the coronation of the king in 1867. It is fundamentally true that bottom-up reforms have always and everywhere been more successful and lasting than top-down changes, but the success of real innovations required domestic political cooperation, which was lacking at several points in the history of the Hungarian development. Accordingly, it is also true that the Hungarian legal development has been determined primarily by national characteristics and not by geographic location or Western influence let alone pressure.

- ¹ SCHREINER, Klaus: Legitimität, Autonomie, Rationalisierung. Drei Kategorien Max Webers zur Analyse mittelalterlicher Stadtgesellschaften – wissenschaftsgeschichtlicher Ballast oder unabgeholte Herausforderung? In MEIER, Christian (szerk.): *Die Okzidentale Stadt nach Max Weber: zum Problem der Zugehörigkeit in Antike und Mittelalter*. München, 1994. Oldenbourg Verlag, 166. p.
- ² BEKE-MARTOS Judit (szerk.): *Összetett állammodellek és a hatalommegosztás elve*. (Jogtörténeti Értekezések 58.) Budapest, 2022. Gondolat Kiadó.
- ³ BEKE-MARTOS Judit: Az együttműködés árnyalatai – Szerkesztői előszó. In BEKE-MARTOS Judit (szerk.): *Összetett állammodellek és a hatalommegosztás elve*. (Jogtörténeti Értekezések 58.) Budapest, 2022. Gondolat Kiadó, 7–10. p.
- ⁴ BEKE-MARTOS Judit: A szuverenitás szerepe a föderális államrendszerben: a jogalkalmazás gyökerei az USA jogtörténetében. *Jogtörténeti Szemle*, 2019. 3–4. sz. 30–35. p.
- ⁵ BEKE-MARTOS Judit: Az elfeledett (alkotmányos) dokumentum: az 1787-es Northwest Ordinance. In MEZEY Barna (szerk.): *Kölcsönhatások – Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában*. (Jogtörténeti Értekezések 50.) Budapest, 2021. Gondolat Kiadó, 70–77. p.; BEKE-MARTOS Judit: Függelenség – Modellkövetés és megújulás nemzetközi és magyar kontextusban. In HEIL Kristóf Mihály – KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő (szerk.): *A magyar jog modernizációja és szuverenitása. Szemelvények egy új jogtörténelem generáció kutatásaiból III.*, (Jogtörténeti értekezések 69.) Budapest, 2025. Gondolat Kiadó, 45–69. p.
- ⁶ BEKE-MARTOS Judit: A Konföderációs Cikkelyek hiányosságai. In BURGER Borisz Bendegúz – HEIL Kristóf Mihály – SZIVÓS Kristóf (szerk.): *Szokásból törvény. Szemelvények egy új jogtörténelem generáció kutatásaiból II.* (Jogtörténeti Értekezések 68.) Budapest, 2025. Gondolat Kiadó, 25–38. p.
- ⁷ BEKE-MARTOS Judit: Az Amerikai Egyesült Államok – Egy egyedülálló kísérlet. In BEKE-MARTOS Judit (szerk.): *Összetett állammodellek és a hatalommegosztás elve*. (Jogtörténeti Értekezések 58.) Budapest, 2022. Gondolat Kiadó, 112–125. p.
- ⁸ BEKE-MARTOS Judit: Überlegungen zur Rolle der vertikalen Gewaltenteilung in den Fällen der Todesstrafe der Vereinigten Staaten. In HIRTE, Markus – KOCH, Arnd – MEZEY, Barna (szerk.): *Wendepunkte der Strafrechtsgeschichte – Deutsche und ungarische Perspektiven. Eine Festschrift anlässlich des 20-jährigen Bestehens des deutsch-ungarischen strafrechtshistorischen Seminars. Rothenburger Gespräche zur Strafrechts-geschichte*. Band 8. Gießen, 2020. Psychosozial-Verlag, 265–296. p. DOI: <https://doi.org/10.30820/9783837977035>.
- ⁹ BEKE-MARTOS Judit: A Legfelsőbb Bíróság épülete és a horizontális hatalommegosztás egyes aspektusai az Amerikai Egyesült Államokban. In MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *Ábrázolt és épített jog*. (Jogtörténeti Értekezések 53.) Budapest, 2021. Gondolat Kiadó, 81–89. p.
- ¹⁰ BEKE-MARTOS Judit: William Howard Taft és a hatalmi ágak az Amerikai Egyesült Államokban. In PERES Zsuzsanna – BATHÓ Gábor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére. Labor est etiam ipse voluptas*. Budapest, 2021. Ludovika Egyetemi Kiadó, 107–116. p.
- ¹¹ BEKE-MARTOS Judit: Az Amerikai Egyesült Államok – Egy egyedülálló kísérlet. In BEKE-MARTOS Judit (szerk.): *Összetett állammodellek és a hatalommegosztás elve*. (Jogtörténeti Értekezések 58.) Budapest, 2022. Gondolat Kiadó, 112–125. p.
- ¹² BEKE-MARTOS Judit: Bírók és bíróságok Amerikában – A bírói hatalom fejlődése az Egyesült Államok létrejöttétől a 19. század végéig. In HOMOKI-NAGY Mária (szerk.): *IV. Szegedi Jogtörténeti Napok: Konferencia a bírói hatalomról és az állampolgárságról*. Szeged, 2011. Szegedi Egyetemi Kiadó–Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 41–51. p.
- ¹³ Az átültethetőségről I. bővebben BEKE-MARTOS Judit: Theoretische Aspekte der Rezeption und des Vergleichs verschiedener Verfassungsmodelle. In Bos, Ellen – PÓCZA, Kálmán (szerk.): *Rechtssysteme im Donauraum – Vernetzung und Transfer*. Baden-Baden, 2014. Nomos Verlag, 130. p.
- ¹⁴ RIGÓ Balázs: Alkotmányos változások az 1860-as évek második felében. *Forum. Publicationes doctorandorum iuridicorum* 7. 2017. 201–203. p.
- ¹⁵ REMINI, Robert V.: *The House – The History of the House of Representatives*. New York, 2007. Smithsonian Books.
- ¹⁶ BEKE-MARTOS Judit: Az amerikai szövetségi alkotmány XVII. alkotmánykiegészítésének rövid története. In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – GOSZTONYI Gergely (szerk.): *Jogtörténeti Parerga III. Ünnepi tanulmányok Mezey Baran 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2023. Orac, 35–39. p.
- ¹⁷ *Az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya*. I. cikk 9. szakasz (utolsó bekezdés).
- ¹⁸ KETCHAM, Ralph (szerk.): *The Anti-Federalist Papers and the Constitutional Convention Debates*, New York, 2003. Signet Classics, 15–17. p.
- ¹⁹ BROOKHISER, Richard: *Founding Father – Rediscovering George Washington*. New York, 1997. Free Press Paperbacks published by Simon & Schuster.
- ²⁰ BEKE-MARTOS Judit: „Köztársaságot, ha meg tudjátok őrizni” *JOG. történet. A HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja*. 2024. július 8. mtajogtortenet.elte.hu/blog/beke-martos-judit-xv-kiegeszites.
- ²¹ A végrehajtó hatalmat és így elsősorban az elnök hivatalt a szövetségi alkotmány II. cikke szabályozza.
- ²² LIEBER Francis hasoncímű könyve után szabadon magyarták SCHOLCZ Viktor és VAJDA János: *Polgári szabadság és önkormányzat*. Pest, 1869. Heckenast Gusztáv. 24. p.
- ²³ BEKE-MARTOS Judit: Az amerikai impeachment eljárás első próbája – 1868. május 16. *JOG. történet. Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport (ELKH) blogja*. 2022. május 16. mtajogtortenet.elte.hu/blog/beke-martos-judit-impeachment-1868.
- ²⁴ BEKE-MARTOS Judit: Az Amerikai Egyesült Államok szövetségi bírósági rendszerének kialakulása, (másodközlés) In MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *Szuverenitáskutatás*. (Jogtörténeti Értekezések 43.) Budapest, 2020. Gondolat Kiadó, 56–71. p.
- ²⁵ BEKE-MARTOS Judit: Slow Correction of an Omission or Proactive Expansion of Judicial Authority? – The Gradual Development of the Judiciary’s Regulation and Role from Article III of the U.S. Constitution to Marbury v. Madison. In L’ALÍKOVÁ, Natalia – SOUKENIKOVÁ, Denisa – VITKÓOVÁ, Andrea – VRANKOVÁ, Monika (szerk.): *Poňatie a charakter práva*. Bratislava, 2014. Slovak Academic Press, 62–69. p.
- ²⁶ Legprominensebb példája ennek az 1849 és 1861 közötti magyar joggyakorlat, melynek konszolidálását kísérte meg az 1861-ben működött Országbírói Értekezlet. Vö. KÉPESSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. (Jogtörténeti Értekezések 61.) Budapest 2023. Gondolat Kiadó, 28–32. p.
- ²⁷ Kép forrása: Signing of the United States Constitution with George Washington, Benjamin Franklin, and Alexander Hamilton (left to right in the foreground), painting Howard Chandler Christy. 1940. United States Capitol, East Stairway, House of Representatives wing. [Wikimedia Commons](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Signing_of_the_United_States_Constitution.jpg).
- ²⁸ BEKE-MARTOS Judit: Nemzetközi hatások és a magyar jogfejlődés a 19. században – sajátosságok és kihívások. In DELI Gergely – BARNÁ Attila – BATHÓ Gábor – PERES Zsuzsanna – PÓKECZ Kovács Attila (szerk.): *Laudator temporis acti. Ünnepi tanulmányok a 65 éves Horváth Attila tiszteletére*. Budapest, 2024. Ludovika Egyetemi Kiadó, 89–90. p.
- ²⁹ A párizsi Nemzetgyűlés dekrétummal tagolta be Belgiumot a francia köztársaságba 1795. október 1-én. ERDŐDY Gábor: „Szabadságot mindenben és mindenkinek”: a belga alkotmányos rendszer létrejötte és működése 1831–1848. Budapest, 2006. Argumentum, 44. p.

- ³⁰ HEIRBAUT, Dirk – STORME, Matthias E.: The Belgian Legal Tradition: From a Long Quest for Legal Independence to a Longing for Dependence? *European Review of Private Law*, 2006. 5–6. sz. 648–649. p.
- ³¹ A rendelkezést 1815. június 8-én írták alá Belgium megkérdése és közreműködése nélkül, ERDŐDY 2006. 50–51. p. Érdekes módon azonban már az 1814. június 21-i Londoni Protokoll kimondja a két ország egyesülését, l. DESEURE, Brecht: Constitutional Precedence and the Genesis of the Belgian Constitution of 1831. In MÜSSIG, Ulrike (szerk.): *Reconsidering Constitutional Formation II – Decisive Constitutional Normativity*. (Studies in the History of Law and Justice 12.) Berlin, 2018. SpringerOpen, 217. p. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-73037-0_5.
- ³² HEIRBAUT–STORME 2006. 649. p.; A United Kingdom of the Netherlands másképpen is fordítható magyarra, így például Erdődy Gábor Egyesült Németalföldi Királyságnak nevezi az alakulatot. L. ERDŐDY Gábor: A független belga alkotmányos monarchikus rendszer megeremtése. *Jogtörténeti Szemle*, 2010. 1. sz. 1. p. Az addigi holland helytartót, Orániai Vilmost 1814. március 30-án beiktatták mint a holland trón birtokosát, de a holland királyi címet csak 1815. március 16-án vette fel – akkor már a holland alkotmány értelmében és tudva, hogy a belga területek is az ő országához fognak hamarosan tartozni. DESEURE 2018. 217. p.
- ³³ DHONDT, Frederik: Inaugurating a Dutch Napoleon? Conservative Criticism of the 1815 Constitution of the United Kingdom of the Netherlands. In MÜSSIG, Ulrike (szerk.): *Reconsidering Constitutional Formation II – Decisive Constitutional Normativity*. (Studies in the History of Law and Justice 12.) Berlin, 2018. SpringerOpen, 262–263. p. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-73037-0_6; ERDŐDY 2010. 1. p.
- ³⁴ DHONDT 2018. 263. p.; ERDŐDY 2010. 1–5. p.
- ³⁵ DESEURE 2018. 212–213. p.
- ³⁶ Uo. 236. p.
- ³⁷ HEIRBAUT–STORME 2006. 649–650. p. Valamivel ettől eltérő forráseloszlást nevez meg Erdődy, aki angol és amerikai konvenciókat és alapjogi kartákat, illetve az 1812-es spanyol alkotmányt is említi, míg az 1791-es francia alkotmányt nem tünteti fel a felsorolásban. ERDŐDY 2010. 7. p.
- ³⁸ DESEURE 2018. 246. p.
- ³⁹ ERDŐDY 2010. 8. p.
- ⁴⁰ BEKE-MARTOS Judit: Hagyomány – H. Patrick Glenn nyomán. In GOSZTONYI Gergely – RÉVÉSZ T. Mihály (szerk.): *Jogtörténeti Párhuzamok. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2018. ELTE Eötvös kiadó, 35–39. p.
- ⁴¹ MAINE, Henry Sumner: *Ancient Law – Its Connection with the Early History of Society, and Its Relation to Modern Ideas*. Foreword by Lawrence Rosen. Tuscon, 1986. University of Arizona Press; MERRYMAN, John Henry: *The Civil Law Tradition – An Introduction to the Legal Systems of Western Europe and Latin America*. Second Edition. Stanford, 1985. Stanford University Press.
- ⁴² DAVID, René: *Les grand systèmes de droit contemporaines (Droit comparé)*. Paris, 1964. Dalloz.
- ⁴³ BERMAN, Harold: *Law and Revolution – The Formation of the Western Legal Tradition*. Cambridge, 1983. Harvard University Press, 8. p.
- ⁴⁴ FRIEDMAN, Lawrence M.: Legal Culture and Social Development. *Law and Society Review*, 1969. No. 1. 29–44. p. DOI: <https://doi.org/10.2307/3052760>.
- ⁴⁵ GLENN, H. Patrick: *Legal Traditions of the World – Sustainable Diversity in Law*. Fifth Edition. Oxford, 2014. Oxford University Press, DOI: <https://doi.org/10.1093/he/9780199669837.001.0001>.
- ⁴⁶ BEKE-MARTOS Judit: Custom and Tradition – An Ambiguous Relationship. *Romanian Journal of Legal History – Revista Română de Istoria Dreptului*, Vol. 1. 2021. 5–25. p. <https://www.rrid.ro/index.php/rrid/article/view/5>.
- ⁴⁷ KÉPESSY, Imre: National Modernisation through the Constitutional Revolution of 1848 in Hungary: Pretext and Context. In GALEDEK, Michal – KLIMASZEWSKA, Anna (szerk.): *Modernisation, National Identity and Legal Instrumentalism. Volume 2. Public Law*. Leiden–Boston, 2020. Brill–Nijhoff, 51–68. p. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004417359_004; GOSZTONYI, Gergely: Freedoms in the Hungarian April Laws of 1848. *Journal on European History of Law*, Vol. 15. 2024. No. 1. 138–142. p.; GERŐ András: Emancipációs áttörés – 1848/49. *Kommentár*, 2018. 5–6. sz. 35–41. p.
- ⁴⁸ DEÁK István: *A törvényes forradalom. Kossuth Lajos és a magyarok 1848–49-ben*. Budapest, 1994. Gondolat Kiadó.
- ⁴⁹ GERGELY András: A forradalmak kihívása Közép-Európában 1848-ban. *Aetas*, 1998. 2–3. sz. 5–22. p.
- ⁵⁰ BEKE-MARTOS Judit: Az Osztrák Császárság története és az államfői ceremóniális hatalomlegitimáció hiánya. *Századvég*, 2012. 65. sz. „Ausztria” 93–107. p.
- ⁵¹ BEKE-MARTOS Judit: After 1848 – The Heightened Constitutional Importance of the Habsburg Coronation in Hungary. In VAN GELDER, Klaas (szerk.): *More than Mere Spectacle: Coronations and Inaugurations in the Habsburg Monarchy, 1700–1848*. New York–Oxford, 2021. Berghahn Books, 283–302. p. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctv2tsxk0v.17>.
- ⁵² BEKE-MARTOS Judit: Az uralkodói legitimitáció kérdése és hatása az Országbírói Értekezletre. In KÉPESSY Imre (szerk.): *Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok*. Budapest, 2025. Gondolat, kézirat befogadva megjelenésre.
- ⁵³ BEKE-MARTOS Judit: Restoring the Historical Constitutional Order with a Coronation in 1867. In GALEDEK, Michal – KLIMASZEWSKA, Anna (szerk.): *Modernisation, National Identity, and Legal Instrumentalism; Studies in Comparative Legal History, Volume 2. Public Law*. Leiden, 2020. Brill Nijhoff, 69–85. p. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004417359_005.
- ⁵⁴ BEKE-MARTOS Judit: „God save the King!” – Királykoronázás Londonban. *JOG.történet. Az MTA–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport (ELKH) blogja*. 2023. május 15. www.mtajogtortenet.elte.hu/blog/keke-martos-judit-kiralykoronazas.
- ⁵⁵ Belgium 1831. Historical. *Constitute*. https://constituteproject.org/constitution/Belgium_1831.
- ⁵⁶ ERDŐDY 2010. 8. p.
- ⁵⁷ BATHÓ Gábor: *A magyar kormány szerkezetének változásai és működése egyes aspektusai Magyarországon 1848 és 1944 között*. (Doktori értekezés) Budapest, 2021. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, 69–70., 81. p.

